

(d)

PRESENTS AL NOSTRE TEMPS*

*Separació contra presència:
n'hi ha prou amb una simple porta tancada.*
Jeanne Hersch

Aquest dossier es titula “Jeanne Hersch” i, això no obstant, començaré referint-me a un diccionari i a Hannah Arendt (1906-1975). Prego un temps de benevolència per al següent desplegament de dades que, en aparença, no vénen a tomb.

L'any 1979 es publicava a Madrid la sisena edició d'una obra monumental, el *Diccionario de Filosofía* de José Ferrater Mora (1912-1991). Aquesta edició fou reimpressa, si més no, set cops en vida del seu autor. La setena reimpressió és de 1990,¹ i és la que em serveix per a allò que vull comentar aquí.

Si s'agafa el primer volum (A-D) i es va a la pàgina 200 es troba una entrada a nom d'“Ardigò, Roberto”. La següent, ja a la pàgina 201, correspon a “Argüelles, Manuel” (que remet a “Deústua, Alejandro Octavio”). És a dir, entre “Ard” i “Arg” hauria hagut de figurar, en el cas d'haver disposat d'una entrada, la pensadora Hannah Arendt. Després d'aquest circumloqui és aquí on volia arribar: assenyalar l'absència.

Poc temps després d'aquella nova reimpressió, una coneguda editorial de Barcelona va dur a terme un interessant projecte de traducció, redacció i adaptació al castellà de petites enciclopèdies de butxaca. Una d'elles era de Filosofia i, a la versió original italiana, tampoc no hi figurava Hannah Arendt. Inicialment, i precisament amb el *Ferrater* reimprès de nou com a guia i autoritat innegable, Arendt va estar a punt de romandre sense veu a la nova

*Aquest dossier s'ha realitzat en el marc dels Projectes de Recerca HUM2006-11476, finançat pel Ministerio de Educación y Ciencia, i 48/06, Programa AEIO, finançat pel Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. La recerca s'acull també al si del GRC Creació i pensament de les dones, compost pels grups Centre Dona i Literatura, Tàcita Muta i Seminari Filosofia i Gènere –tots tres de la Universitat de Barcelona–, i finançat per la Generalitat de Catalunya.

¹ Ferrater Mora, José, *Diccionario de Filosofía*, Madrid, Alianza, 1979, 4 vols. El 1994, tres anys després de la mort de Ferrater Mora, es va publicar una nova versió revisada de la sisena edició.

edició. Gairebé per atzar, en aquell projecte hi col·laboraven dues dones del Seminari Filosofia i Gènere de la UB, les quals disposaven, afortunadament, de prou materials per mostrar una obra –l'arendtiana– que es defensava per ella mateixa, si no s'invisibilitzava. Amb 4000 caràcters, i després d'alguns ensurts –va córrer el risc d'entrar per la hac: “Hanna Harendt”, va lletrejar algú–, Arendt va quedar emmarcada entre “àrea cultural” i “argumentació, teoria de la”.

He parlat d'Arendt, a tall d'exemple, perquè aquest és un cas que vaig tenir l'oportunitat de viure de prop, però podríem parlar de moltes altres pensadores que ens han precedit. En el camp de la filosofia, s'ha anat reproduint una mena de procés que regeix les presències i les mancances en els diccionaris, les enciclopèdies, els manuals, els catàlegs editorials, les taules de novetats, i no només...²

Advocar per la visibilització de les nostres antecessores no suposa “enterrar les pensadores del present”.³ No són camps excloents, ans al contrari. Per això, el fet d'introduir una pensadora en aquest espai em sembla realment un motiu de celebració. Jeanne Hersch (1910-2000) és una veu original de la cultura europea contemporània molt poc coneguda, de moment, en el món filosòfic del nostre país. Actualment, si no m'equivoco, té deu entrades en el CCUC (Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya); d'aquestes deu, tres corresponen a traduccions d'obres del seu mestre, Karl Jaspers, i quatre són d'un mateix llibre (*Le droit d'être un homme*), en diferents edicions. Les he registrades, i espero que d'aquí un any, la primavera del 2008, en puguem comptar moltes més. Depèn de nosaltres i us convoco virtualment per confirmar-ho.

Hersch declarava: “Sóc una presència en el meu temps més que l'autora d'una obra”, i afirmava que preferia parlar i, sobretot, *respondre*, més que no pas escriure. Doncs bé, malgrat aquesta preferència, ens ha llegat una intensa obra en la qual s'adverteix d'una manera molt immediata la recerca de la veritat, així com el compromís ètico-polític i els interessos artístics i pedagògics. És molt evident també la seva adhesió al corrent creatiu productor de la ciència i la tècnica, “la gran aventura humana” del nostre temps, com deia ella mateixa.

² No puc aturar-me ara a desenvolupar alguns elements relacionats amb la visibilització de les autores. Si prenem de nou Hannah Arendt, per continuar amb l'exemple assenyalat, podem comprovar la repetició d'alguns noms a l'hora de dur-la a la llum. Així, des de mitjan dècada 1990, les publicacions (traduccions, edicions, compilacions) d'aquesta pensadora, entre nosaltres, han anat sovint acompanyades del nom de Fina Birulés (Paidós, el Paidós d'Enric Folch; i de Carme Castells, ocupa també un lloc principal); Carmen Corral va redactar l'entrada de l'enciclopèdia abans referida. Deixo necessàriament sense mencionar aquí altres espais d'ensenyament, difusió i debat, en els quals tornen amb insistència alguns d'aquests noms. Voldria indicar que les tres dones citades formen part del Seminari Filosofia i Gènere (UB) des de la seva creació, l'any 1990.

³ En aquest sentit, em remeto a Rius, Rosa i Fina Birulés, “Les dones i les idees”, *Lectora*, 9: 7-11.

Per escoltar, doncs, algunes de les seves *respostes*, hem construït el present dossier amb textos que interpel·len aquesta pensadora “jueva sense religió” i “socialista de naixement”, el pensament de la qual ha estat definit en termes d’una filosofia de la condició humana com condició paradoxal. Els treballs inclosos tenen relació, en part, amb la Jornada d’estudi sobre Jeanne Hersch, celebrada a la Sala de Juntes de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona el 28 d’abril del 2006, organitzada pel Seminari Filosofia i Gènere / GRC Creació i Pensament de les Dones amb la col·laboració de l’Instituto de la Mujer (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales).

Per al dossier hem comptat amb un text de Roberta De Monticelli en el qual, com ens escrivia en enviar-lo, “c’è un tentativo di ricostruire le linee portanti di TUTTA l’opera di Jeanne Hersch”. De Monticelli va ocupar del 1989 al 2004 la que havia estat la càtedra de Hersch a Ginebra, i és una excel·lent coneixedora del pensament herschià. L’any 2002 va posar en marxa el Projecte Jeanne Hersch finançat pel FNS, i algunes de les referències bibliogràfiques citades a la nota 3 del seu escrit tenen molt a veure amb els resultats obtinguts per l’equip del projecte. Segons es pot comprovar, a Itàlia, en els darrers anys, l’obra de Hersch està sent progressivament analitzada, traduïda i editada.

Els altres quatre textos del dossier aborden algunes de les principals temàtiques de la producció herschiana –una producció no només filosòfica sinó també literària i política. Així, Fina Birulés s’atansa al concepte d’allò polític en Jeanne Hersch, amb particular atenció a la lectura de Kant i Maquiavel i a la idea del nexa entre força i moral. Carmen Revilla atén a la relació de l’autora amb la tradició filosòfica, i destaca el paper de l’escriptura com forma d’acció i la importància del tema de la temporalitat. Marta Segarra analitza l’única novel·la de Hersch (*Temps alternés*), que consisteix fonamentalment en una reflexió sobre el temps i sobre la relació del subjecte amb l’Altre. El meu text considera el significat que la pensadora atorga a les festes i al valor de celebrar-les, com a element propiciatori d’ordre, on cadascú pot trobar el seu propi lloc.

Jeanne Hersch deia: “Sempre he preferit fer-me entendre”, i allò que cercava, sobretot, era la “claredat”. Esperem no haver-la traït en aquest treball inaugural i farem tot el possible perquè, en una [hipotètica] nova reimpressió del *ferrater*, l’entrada “Hermipo” no vagi seguida de “Herschel, John”, sinó de “**HERSCH, JEANNE** (1910-2000), nac. en Ginebra...”

ROSA RIUS GATELL
Universitat de Barcelona